

ปริมาณสารไพเรทรินในระยะต่าง ๆ ของการเจริญเติบโต ของช่อดอกไพเรทรัม

ประเทืองศรี สันชัยศรี

วิไล กาญจนภูมิ¹

บทคัดย่อ

ปริมาณสารไพเรทรินในดอกไพเรทรัมที่ปลูกบนคอกอย่างขาง จังหวัดเชียงใหม่ มีความแตกต่างกันในทุกระยะของการเจริญของดอก คือ มีตั้งแต่ 0.38 ถึง 1.87% โดยน้ำหนัก สารไพเรทรินจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ดอกตูมไปจนถึงดอกชั้นใน (disc floret) บาน ดอกชั้นในบาน ประมาณ 40-50% เป็นระยะที่มีสารไพเรทรินสูงที่สุด จากนั้นสารไพเรทรินจะลดลงตามความแก่ (maturity) ของดอก จนกระทั่งดอกบานเต็มที่ ดังนั้น การเก็บเกี่ยวดอกไพเรทรัมในระยะดอกชั้นในบาน 40-50% หรือเมื่อดอกชั้นในบาน 3-4 แถว เป็นระยะที่มีสารไพเรทรัมสูงสุด

ไพเรทรัม (*Chrysanthemum cinerariaefolium*) เป็นพืชไม้ดอกชนิดยืนต้น, อยู่ในตระกูล Compositae มีสารออกฤทธิ์ธรรมชาติที่สามารถฆ่าแมลงศัตรูพืชได้ผลดี แต่มีพิษน้อยมากต่อคนและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (Casida, 1973) สารนี้มีชื่อรวมว่าไพเรทริน (pyrethrin) จากการศึกษาปริมาณและองค์ประกอบของสารไพเรทรินที่ปลูกบนที่สูงตอนเหนือของประเทศไทย Areekul *et al.* (1979) พบว่า สารไพเรทรินมีประมาณ 0.6-1.5% ของน้ำหนักดอกแห้ง ซึ่งประกอบด้วยสารประกอบ 6 ชนิด คือ cinerin I, cinerin II, jasmolin I, jasmolin II, pyrethrin I, และ pyrethrin II สารดังกล่าวกระจายอยู่ทั่วไปในต้น ใบ และดอก แต่พบมากที่สุดที่ดอก สารไพเรทรินประมาณ 90% จะพบในส่วนช่อดอกชั้นในซึ่งตั้งอยู่บนฐานรองดอก (Head, 1963)

จากการทดลองศึกษาเกี่ยวกับการเจริญเติบโต ผลผลิต และปริมาณสารไพเรทรินของดอกไพเรทรัม ซึ่งใช้ปลูกทดแทนฝิ่น Areekul *et al.* (1979) พบว่า ต้นไพเรทรัมสามารถขึ้นได้ดีที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทย อุณหภูมิความสูงและพันธุ์ มีผลต่อการเจริญเติบโต ผลผลิตและปริมาณไพเรทรัม ปัจจุบันโครงการเกษตรที่สูงกำลังเร่งรัดขยายพันธุ์ให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ชาวไทยภูเขาปลูกไพเรทรัมเป็นพืชอุตสาหกรรม จุดประสงค์ในการทดลองนี้เพื่อศึกษาปริมาณสารไพเรทรินในดอกไพเรทรัมว่าสมควรจะเก็บดอกช่วงไหนจึงจะให้ปริมาณสารไพเรทรินสูงสุด

¹นักวิทยาศาสตร์ กองเกษตรเคมี กรมวิชาการเกษตร

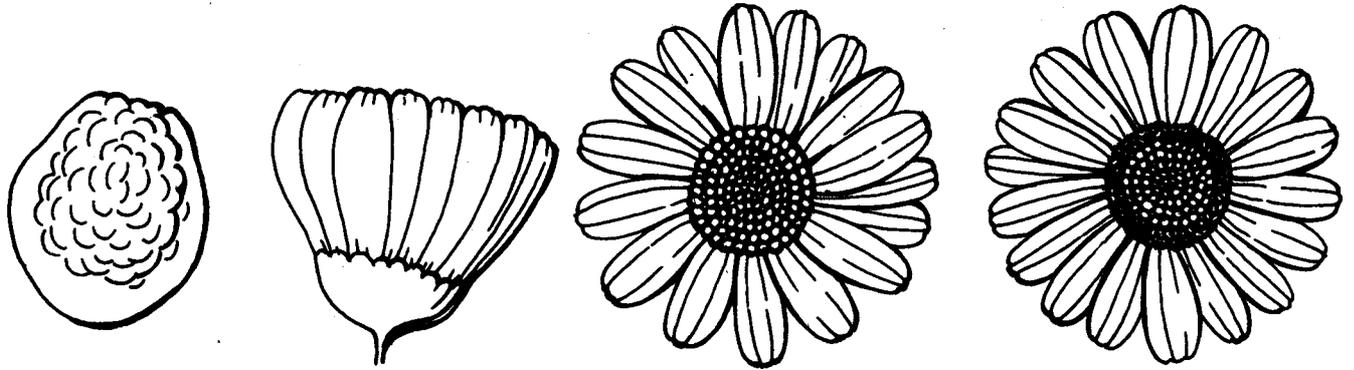
²Official Methods of Analysis of the Association of Official Analytical Chemists, 12th edition, 1975.

อุปกรณ์และวิธีการ

เก็บดอกไพเรทรัมจากแปลงทดลองผลผลิต บนสถานีเกษตรหลวงคอกอย่างขาง จ.เชียงใหม่ พันธุ์ Shirayuki โดยแบ่งตามระยะการเจริญของดอกเป็น 7 ระยะ (ภาพที่ 1) ดังนี้

1. ดอกตูม (closed bud)
2. ดอกชั้นนอก (ray floret) อยู่ในแนวตั้ง (vertical petal)
3. ดอกชั้นนอก (ray floret) เริ่มบานและกางออกในแนวนอน (horizontal petal)
4. ดอกชั้นในบาน 20-30% (20-30% disc floret open)
5. ดอกชั้นในบาน 40-50% (40-50% disc floret open)
6. ดอกชั้นในบาน 100% (fully open)
7. ดอกชั้นนอกโรย (over-bloom condition)

นำตัวอย่างของดอกทั้ง 7 ระยะ (stage) มาอย่างละ 100 ดอก มาทำให้แห้งโดยอบในตู้ (oven) ที่อุณหภูมิ 50°C เป็นเวลา 2 วัน ในการเตรียมตัวอย่างโดยใช้วิธีของ AOAC² No.6. 171 ทำการหาความชื้นในดอก แล้วนำตัวอย่างไปสกัด oleoresin โดยใช้เครื่องสกัด soxhlet-apparatus ใช้ตัวทำละลาย petroleum ether เป็นตัวสกัด ใช้เวลาในการสกัด 7 ชั่วโมง หลังจากแยกปิโตรเลียมอีเธอร์ออกแล้ว oleoresin ที่ได้ไปเตรียมการวิเคราะห์หาสารไพเรทริน โดยใช้เครื่อง Gas Chromatograph ซึ่งดัดแปลงจากวิธีการของ Head (1963) คำนวณหาปริมาณไพเรทริน คิดเป็นร้อยละของดอกไพเรทรัมแห้ง

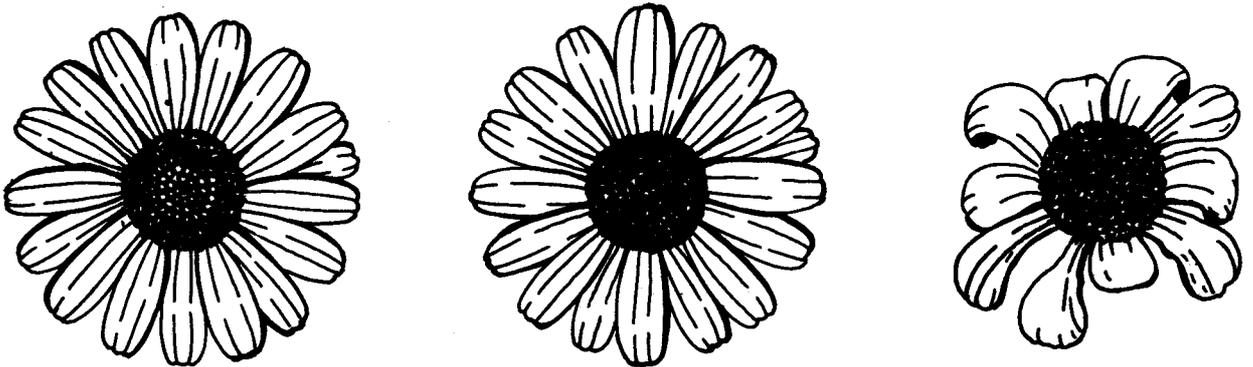

ระยะที่ 1

ระยะที่ 2

ระยะที่ 3

ระยะที่ 4

ระยะที่ 5

ระยะที่ 6

ระยะที่ 7

ภาพแสดงการเจริญของดอกไพเรทรัมในระยะต่างๆ

ผลการทดลองและวิจารณ์

จากผลการศึกษาระยะต่าง ๆ ของการเจริญของช่อดอกไพเรทรัมพันธุ์ Shirayuki ที่ปลูกบนดอยอ่างขาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ระยะเวลาตั้งแต่การผลิดอกตูมไปจนถึงดอกบานรวม 7 ระยะ ใช้เวลาถึง 42 วัน โดยเริ่มตั้งแต่ดอกตูม (ระยะที่ 1)

เป็น 0 วัน, ดอกจะเจริญต่อไปจนกระทั่งบานและโรย รวม 7 ระยะ (แสดงไว้ในตาราง) เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ปริมาณไพเรทรินคิดเป็นร้อยละ ในระยะที่ 1 (ดอกตูม) จะมีปริมาณไพเรทรินต่ำที่สุด คือ มีค่า 0.38% โดยน้ำหนัก สารไพเรทรินในช่อดอกที่มีดอกชั้นในบาน 40-50% (ระยะที่ 5) เป็นระยะที่

มีปริมาณไพเรทรินสูงที่สุด คือมีประมาณ 1.87% โดยน้ำหนัก (ดั่งภาพ) , รองลงมา คือ ระยะที่ 4 เมื่อดอกชั้นในบาน 20-30% มีปริมาณไพเรทริน 0.82% , และเมื่อดอกชั้นในบานเต็มที่ จะได้ปริมาณไพเรทริน 1.79% โดยน้ำหนัก

การศึกษาครั้งนี้ ให้ผลสอดคล้องกับการทดลองของ Head (1963) ที่ได้ทำไว้ คือ ระยะดอกชั้นในบาน 40-50% หรือ ระยะที่ดอกชั้นในบาน 3-4 แถว จะให้ปริมาณสารไพเรทรินมากที่สุด ดังนั้น การเก็บเกี่ยวดอกไพเรทรัมที่เหมาะสมควร เก็บเกี่ยวในระยะช่อดอกบานดังกล่าวข้างต้น

สรุปผลการทดลอง

จากการศึกษาปริมาณไพเรทรินในระยะต่าง ๆ ของการเจริญของช่อดอกไพเรทรัมที่ปลูกบนดอยอ่างขาง จ.เชียงใหม่ พบว่า ในระยะดอกชั้นใน (disc florets) ที่อยู่บนช่อดอกบาน 40-50% เป็นระยะที่ได้ไพเรทรินสูงที่สุด ซึ่งเป็นระยะที่ควรที่จะเก็บเกี่ยวดอกในช่วงนี้จะได้อายุที่มากที่สุด เพราะในการซื้อขายดอกไพเรทรัมในตลาดโลก นอกจากจะใช้น้ำหนักแห้งเป็นเกณฑ์แล้ว ยังคำนึงถึงปริมาณไพเรทรินควบคู่ไปด้วย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้ ดังนั้น การทดลองดังกล่าว จะเป็นแนวทางวินิจฉัยว่า ควรจะเก็บดอกช่วงไหน จึงจะให้ปริมาณไพเรทรินสูงที่สุด ซึ่งผลจากการทดลองนี้จะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรที่ปลูกไพเรทรัมเป็นพืชอุตสาหกรรม และการนำดอกไพเรทรัมไปใช้ให้เป็นประโยชน์ซึ่งจะได้กล่าวในการทดลองครั้งต่อไป

คำนิยาม

ผู้เขียนขอขอบคุณ Prof. T. Saito คณบดี คณะเกษตร แห่งมหาวิทยาลัย Nagoya และ Dr. Katsuda หัวหน้าห้องปฏิบัติการวิจัยการปราบศัตรูพืช บริษัท ไดนิฮอน โจจูกิจ จำกัด ประเทศญี่ปุ่น เจ้าหน้าที่โครงการเกษตรที่สูง และผู้ร่วมงานในงานวิจัยเคมีพืชและผลิตภัณฑ์ ที่ให้ความร่วมมือ และช่วยให้งานวิจัยดังกล่าวสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

AOAC. 1965. Official Methods of Analysis of the AOAC. 10th

ตารางแสดงการเปรียบเทียบปริมาณสารไพเรทรินในระยะต่างๆ ของการเจริญของช่อดอกไพเรทรัม พันธุ์ SHIRAYUKI จากการทดลองกับพันธุ์มาตรฐานของ KENYA (Beckley *et al.*, 1938)

ระยะการเจริญของช่อดอก	ระยะเวลาการเจริญของช่อดอก (วัน)	สารไพเรทริน			
		Shirayuki		Kenya	
		% W/W flower	mg/ flower	% W/W flower	mg/ flower
1. ดอกตูม (closed buds)	0	0.38	0.17	0.84	0.39
2. ดอกชั้นนอกบานแนวตั้ง (vertical petal)	12	1.14	1.14	1.29	1.37
3. ดอกชั้นนอกบานแนวนอน (horizontal petal, 1 st ray disc floret open)	18	1.49	1.78	1.60	2.12
4. ดอกชั้นในเริ่มบาน 20-30% (20-30% disc floret open, 2 nd ray disc floret open)	24	1.82	2.37	1.63	2.57
5. ดอกชั้นในบาน 40-50% (40-50% disc floret open, 3 rd -4 th ray disc floret open)	27	1.87	2.59	1.83	3.46
6. ดอกชั้นในบาน 100% หรือ ดอกบานเต็มที่ (fully open)	36	1.79	2.06	1.67	3.50
7. ดอกโรย (over-bloom)	42	-	-	1.21	3.63

% W/W = weight / weight

Edition, Washington D.C. : Association of Official Analytical Chemists. p. 50-52.

Areekul S.; Chandrapat, A; Sinchaisri, P.; and Inthorn-on, C.1979. Final report of research on pyrethrum as substitute crop for opium poppy in northern Thailand. Contract No. 12-14 - 9835-113 Bangkok Thailand Agriculture Project, Kasetsart University. 203 p.

Backley, U.A.; Grading C.B; and Ireland, F. 1938. Pyrethrum flowers, Kenya a better Source. Ind. Eng. Chem. 30:385.

Casida, J.E. 1973. Pyrethrum, The National Insecticides. New York : Academic Press. 329 p.

Head, S.W. 1963. An examinational of the effect of picking methods on the pyrethrins content of dry pyrethrum flowers. Pyrethrum Post. 7 : 3-9.

**Study on Pyrethrin Content in Pyrethrum Flower
Head at Different Stages of Development**

Prateungsri Sinchaisri   Wilai Kanchanapoomi

Agriculture Chemistry Division

Department of Agriculture

ABSTRACT

The "pyrethrin" content of Pyrethrum (*Chrysanthemum cinerariaefolium*) flower heads at seven stages of development were measured. The results showed that pyrethrins content varied between 0.38-1.87 percent by weight. It reached the highest level at the fifth stage when 40-50% of florets or 3-4 rows of disc floret are open. Therefore, picking flower only at the "correct" stage of maturity should be considered.
